

विषय-परिचय

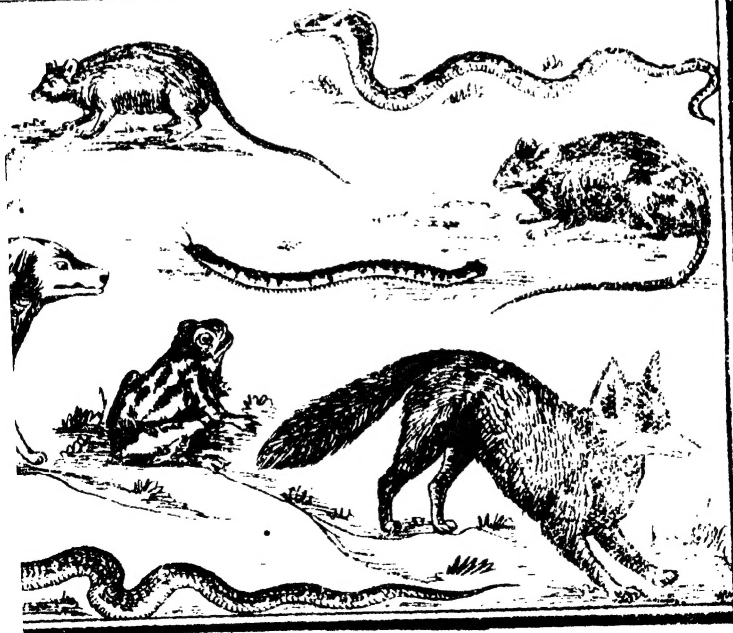
(वेद-शास्त्र-सम्बन्धित ग्रन्थे)

२५-१२
आचार्य-संस्कृत-प्रोफेसर

आचार्य-प्रोफेसर

५०५
गण-प्रोफेसर

आचार्य-प्रोफेसर

વિપદંશ પરિહાર.

(વૈદ્યશાસ્ત્ર સમ્મત અતઃ અનુભવસિદ્ધ.)

રચનાર

અંકુશ રામચંદ્ર ગાડેકર.

આવૃત્તિ ત્રીજી.

પ્રગટ કરનાર

ગણપત લક્ષ્મણ ચવ્હાણ.

અવદેશપ્રકાશ પ્રેસ.

આ પુસ્તકનો લક્ષ પ્રસિદ્ધ કરનારે રાખ્યો છે.

સન ૧૮૮૭.

કિંમત બે આના.

પ્રસ્તાવના.

વિચારી પ્રાણીઓથી થતી અસહ્ય વેદના મટાડવાને અનેક ઉપાયો આર્યવેદિક શાસ્ત્રમાં દર્શાવ્યા છે. જે આપણા ઉપર થોડો ઉપકાર નથી. જે મૂલ્યવાન ઉપચારો સંસ્કૃત સરખી પ્રાંતભાષામાં અને મૂલ્યવાન પુસ્તકોમાં હોવાથી સાંપ્રતકાળની પ્રજા તેથી બેનશીબ રહે, એ સ્વાભાવિક છે. આ સર્વ વાતનો વિચાર કરી વિષદ્વંશ પરિહાર નામક આ લઘુ પોથીની પ્રથમાવૃત્તિ પ્રવર્તાવનારે શ્રમ લઈ આર્યાચીન કાળમાં અચ્છી સેવા બજાવી છે, એમ કોઈ પણ કમુલ કરશે. તેમણે તે સખ્યે નિપયો સંક્ષેપે, સહેલી ભાષામાં ને નાહતાં ગામડામાંથી પણ આપણીની વસ્તુ મળી શકે તેવીજ દર્શાવવાની યોજના આ લઘુ ગ્રંથમાં કરી છે. શહેર કરતાં ગામડાના લોકોને ખેતિવાડી વગેરે પ્રસંગમાં આવવાનો, અને કુદરતિ રીતે વિચારી પ્રાણી-ઓના પંજમાં સપડાવાનો સંભવ વિશેષ છે; અગર જે કે મોટા શહેરમાં પણ તે નથીજ એમ તો કહેવાશેજ નહીં.

પ્રથમાવૃત્તિની તમામ પ્રતો ટુંક મુદતમાં ખપી જવાથી, પ્રસિદ્ધકર્તાની પરવાનગી મેળવી આ બીજી આવૃત્તિ કેટલાક મિત્રોની ખાસ કૃર્માસથી ઘટતા સુધારા વધારા સાથે બહાર પાડવામાં આવી છે. આશા છે કે સર્વ સુજ્ઞનો પ્રીતિપૂર્વક તેનો સ્વીકાર કરી, પોતાના ઘરબારમાં એક મૂલ્યવાન વસ્તુ તરીકે સંભાળી રાખવાની યોજના કરશે.

પ્રગટ કરનાર.

વિષદંશ પરિહાર.

એટલે

ઝેરી ડંખના ઉપાય.

વિંછિનો ડંખ.

આ વેદનાથી પીડિત થતા મનુષ્યે ઉપાય કરવા તેની વીગત:—

ઉપાય પહેલો—વિંછિએ જે જગ્યાપર ડંખ માર્યો હોય, તે ઠેકાણે કાંદો ચીરીને મસળવો એટલે તરતજ પીડ થતી બંધ થશે.

ઉપાય બીજો—વિંછિએ ડંખ મારેલી જગ્યાપર ચોખ્ખું મધ, પીડા બંધ થતાં સુધી ચોખ્યાજ કરવું. એ મધ જેમ ચોખ્ખું હશે તેમ જલદી લાગુ થશે.

ઉપાય ત્રીજો—લોઢાની પળીમાં તેલને ઠડકડાવીને બાકડાનો પાલો બારીક વાટી, તેમાં મેળવવો ને પછી તરત તેનો ડામ ડંખ ઉપર દેવો. એમ ચાર પાંચ વાર કર્યાથી ઝેર ઉતરી જશે.

સાપનો ડંખ.

ઉપાય પહેલો—મીઠી ઝેરડી અથવા દિવેલીનાં પાત્રોનો રસ એક વાછન ઝાસ અથવા મોટા ચાર ચમચા જેટલો લઈ, સુમારે એક ચમચો પાણી મેળવી પાછ દેવું; પાતરાં

વાટી તેની લુગટી ડાંખની જગાપર ચોળ્યા કરવી. ચોળતી વખતે ડાંખવાળો ભાગ અંગારની પાસે રાખવો. દસ મિનિટમાં ઉલટી આવે નહીં, તો પાછે પેલોજ રસ સુમારે અરધો વાઇન ગ્લાસ પાછ દેવો. પછી થાણું કરી ખીજ વેળાએ તે આપવા પડશે નહીં. પેલેલી વખતે પાચું કે તરત ઉલટી થશે, અને ઝેરી લીલો પદાર્થ બહાર આવશે. એમ થયું એટલે જાણવું કે ઝેર ઉતરી ગયું.

ઉપાય બીજો—ડાંખ મારેલા માણસને, નાગરવેલીના મુળીયાં પાણીમાં ઉકાળીને પાવાં એટલે ઝેર ઉતરી જશે. આ ઉપાય સહેલો છે અને ખીજ સર્વ ડાંખ ઉપર પણ ચાલે છે.

ઉપાય ત્રીજો—આ ઉપાય દિલ્હીમાં એક અંગ્રેજ ડાક્ટરે સાપે કરડેલા માણસને લાગુ કરી સારો કર્યો હતો, એમ “દિલ્હી ગેઝેટ” ઉપરથી જાણાય છે. દિલ્હીમાં એક મુલતાનીને ધાંસ કાપતાં સાપે કરડ્યો. ડાક્ટરે તેને “લિકર આમેનિયા” (નવસાન-ગરનો અર્ક) ખાંડીમાં મેળવી સુમારે દશ ટીપાં વારંવાર પાચો, અને તેને ખેસવા અથવા સૂવા ન દેતાં, ખીજ માણસ પાસે તેને પગે ચલાવ્યાજ કર્યો. એમ કરવાથી તે સારો થયો.

ઉપાય ચોથો—સાપે કરડેલા માણસને અરધો તોલો કેળના મૂળિયાંનો રસ એક એક કલાકે પાવો. તે રસ કાઢતાં તેમાં પાણી નાંખવું નહીં. કરડેલી જગા ઉપર કેળનાં કુમળાં પાત્રાંને ઝીણું વાટી દસ દસ મિનિટ લગાડવાં કરવાં.

ઉપાય પાંચમો—કરડેલા માણસને સફેદ કણેરનાં ઝાડના મૂળિયાં ઉકાળીને ડાંખેલી જગાપર લગાડવાં, એટલે ઝેર તદ્દન ઉતરી જશે.

ઉપાય છઠો—કંદ (ધેલા) એ વનસ્પતિ વરસાદની

મેસમમાં ઘણી ઉગે છે. એનો પાસેર રસ કાઢી તેમાં મરીના દસ દાણા વાટી કપડછાણ કરી મેળવણી કરી પાછ દેવું. બાર વર્ષની ઉમરના માણસને નવટાંક રસમાં મરીના દસ દાણા નાંખી પાવું. પાયા પછી તે માણસના માથા ઉપર ઠંડા પાણીની ધાર કરવી, ને તે ઠંડી લાગે ત્યાં સુધી રેડવી, આથી કોષ્ટ પણ પ્રકારના સાપનું ઝેર ઉતરે છે.

ઉપાય. સાતમે—ડાંખેલે ઠેકાણે અરીઠાના શીણને વારંવાર ચોળ્યા કરવાં. તેથી સાધારણ નાહના કોડીયા સર્પનાં બચ્ચાં કે ધુડિયાસાપ અથવા જળસાપ વગેરે ઝેરી જંતુઓનું વિષ થોડા વખતમાં ઉતરી જશે.

ગિંદરનો ડંખ.

ઉપાય પહેલો—જળાં ૧ તોલો, મજ્જા ૧ તોલો, હળદર ૧ તોલો, સિંધવ ૧ તોલો, એ સઘળી વસ્તુને એકઠી વાટીને ઊંદરે કરડેલી જગાપર દિવસમાં ત્રણવાર લેપ કરવો. તેથી ગમે તેવો ઝેરી ગિંદર કરડ્યો હશે, તોપણ ઝેર ઉતરી જશે.

ઉપાય બીજો—ગોળ અને કાળા તલ એકઠાં વાટી, આકડાના દુધમાં મેળવી ઊંદરે કરડેલી જગા ઉપર લગાડવાં.

કાનખજુરાનો ડંખ.

ઉપાય પહેલો—જે ઠેકાણે કાનખજુરે ડંખ માર્યો હોય, તે જગા ઉપર મીઠાના પાણીની પોટલી મુકવી એટલે પીડા નરમ પડી જઈ આરામ જણાશે.

કાનખજુરો કાનમાં ગયો હોય ને તે જો બહાર નહીં નિકળે તો માણસ મરી જાય છે. તે કાનમાં ગયો એમ માલમ પડતાંજ હુકાનું પાણી કાનમાં નાંખવું, અને પાછું કાઢવું; એમ પાંચ છ વખત કરવાથી એ બહાર નીકળી આવશે.

કુતરો કરડ્યો હોય તેનો ઉપાય.

ઉપાય પહેલો—કુતરો કરડ્યો હોય તે જગા ઉપર મરઘાની ચરકનો દિવસમાં ત્રણવાર લેપ કરવો. ગમે તેવો હડકાય્યો કુતરો હશે, તો પણ ઝેર તેથી ઉતરી જશે.

ઉપાય બીજો—અધેડાનાં મૂળ ત્રણ તોલા લઈ તેનું ચુરણ કરી તેને મધમાં દરરોજ ૧ તોલો એમ ત્રણ દિવસ સુધી ખાતું. કરડેલી જગા ઉપર કુંવારનાં પાન અને સિંધવ વાટીને લગાડવું. એ લેપ દરરોજ એકવાર, એમ ત્રણ દિવસ સુધી કરવો.

શીયાળ કરડ્યું હોય

તો નાગરવેલનાં મૂળિયાંને પાણીમાં ઝીણું વાટી કરડેલા માણસને ૧ તોલો પાવાથી તે ઉલટી કરશે, ને તેથી ઝેર ઉતરી જશે.

વાઘકીડી કરડી હોય

તો તેથી માણસનો જીવ જતો નથી, પણ ઘણી વેદના વેઠવી પડે છે. એના ઉપર કાનખજુરો કરડવાની જે દવા કહી તે કરવાથી વેદના બંધ પડશે. એ ઉપાય બંધી જતતની કીડીના ડંખ ઉપર લાગુ પડે છે.

કરોળિયાના ડંખ

ઉપર હળદર, દારૂહળદર, મજીઠ, પતંગ, નાગકેશર, એ જાણુસોને સરખા પ્રમાણમાં લઈ પાણીમાં વાટીને ડંખ લાગેલી જગા ઉપર દિવસમાં ત્રણ વાર લેપ કરવો.

માછલીના ડંખ

ઉપર મોરપીછતી ધુંવાડી આપવી ને ડંખની આરે બાજુ હળદર, ઘોડાવજ અને મરી ઉકાળી તેનો લેપ કરવો, એટલે સોજો ઉતરી જઈ મુખ થશે.

મચ્છર, કીડી, અને લાલ કીડી, તથા જંગલી મચ્છરના ડંખ

જે માણસને લાગ્યા હોય, તેણે તે જખમ ઉપર કીડીના દરની કાળી માટી, હરડાં, બેહેડાં ને આમળાં એકસરખાં ભેગાં કરી ગૌમૂત્રમાં ચોપડવાથી આરામ થશે.

ગરોલીનું ઝેર.

ગરોલી ધણું કરી ડંખ મારતી નથી, પણ તેના ચાટવાથી માણસનાં આખાં શરીરમાં ફેડાકા રૂપે ઝેર ફુટી નિકળે છે. એના ઉપર કાંદાને અથવા ડુંગળીને પાણીમાં ઉકાળી તે પાણી પાતું અને શરીરે પણ તેનોજ લેપ કરવો.

કોઈ પણ જનાવરનાં ઝેર.

કોઈ પણ જનાવરનું ગમે તેવું ઝેર હશે, પણ તેના ઉપર મોટી ચણોડીના મૂળિયાં છસમાં વાટી શીકાખાઈ તથા ચાર ચણોડીના ખીયાંનો જૂકો નાંખી પાછ દેવું.

દેડકાનું ઝેર.

જેને દેડકો કરડ્યો હોય તેને સરસવ નિવડુંગાના ચીડમાં વાટી લેપ કરવાથી ઝેર ઉતરી જશે.

ભમરાનો ડંખ.

ભમરા કરડ્યો હોય તેને કાલાં અથવા ઘોળા વણના છોડના પાલાસાથે વછનાગ, અને રાઈ વાટી લેપ કરવો. એ સર્વ વસ્તુ સમ ભાગે લેવી.

સર્વ પ્રકારનાં વિષ.

ઉપાય પહેલો—સ્થાવર જંગમ વગેરે સર્વ પ્રકારનાં વિષ ઉપર સિંધાલુચુ તથા મરી સરખે ભાગે લઈને તે બંને વસ્તુના

જેટલીજ લીંબડાની લીંબોલી લેવી. તેને બીક વાટી મધ અને ધી સાથે ચટાડવાથી સ્થાવર એટલે વહનાગ વગેરે ઝેરી મૂળિયાનું અને જંગમ એટલે સર્વ વીંછી વગેરે પ્રાણીઓનું વિષ તદ્દન ઉતરી જશે.

ઉપાય બીજો—કડવી દુધીનાં મૂળ અથવા પાન પાણીમાં વાટી પાવાં. એથી ઉલટી થઇ સર્વ વિષ ઉતરે છે. વિષદંશવાળા મનુષ્યને ઉલટી કરાવવા માટે પણ આ ઉપાય અકસીર છે.

ઉપાય ત્રીજો—સરસવનાં મૂળ, પાન, ટુલ, છાલ અને બી એ પાંચ વાના લઘુ ગૌમૂત્રમાં વાટી ન્યા વિષદંશ થયો હોય તે ઠેકાણે લેપ કરવો, આ ઉપાયથી કોઇ પણ પ્રાણીના દંશથી ચઢેલું ઝેર ઉતરશે.

સોમલનું ઝેર.

ઉપાય પહેલો—જેણે સોમલ ખાધું હોય, તેને દૂધ અથવા ધી ગરમ કરીને પાવું એટલે સોમલનું વિષ ઉતરશે. પણ આ ઉપાય સોમલની સંપૂર્ણ અસર શરીરમાં થયા પેહલાં કરવો જોઈએ.

ઉપાય બીજો—કૌચાંની છાલ અને સફેદ કાથો એકત્ર કરી પાણીમાં વાટી, તે પાણી થોડું થોડું થોડે થોડે વખતે પાવું એટલે વિષ ઉતરશે.

ઉપાય ત્રીજો—જે માણસના ખાવામાં સોમલ આવ્યું હોય તેને મરી બાળી તેનો ક્વાથ પાવો.

અફીણનું ઝેર.

ઉપાય પહેલો—અફીણનું વધારે ઘેન ચડવાથી સુસ્ત થયેલા માણસને એક શેર છાસમાં ૧૦ વાલ લિંગ અથવા મીઠાલ ધસી કાઢવી, તેને તે છાસ થોડી થોડી પાવી, એટલે અફીણ ઉતરશે.

બીજો ઉપાય—જેણે અદિલુ ખાધું હોય તેને સફેત કાગળ પાણીમાં ઉકાળી પાવો, તેથી પણ તે ઉતરશે.

ધંતુરાનું વિષ.

ઉપાય પહેલો—દૂધ તથા સાકરને એકત્ર કરી પાવું. દૂધ થંડું હોવું જોઈએ, એટલે ધંતુરાનું વિષ ઉતરશે. આ ઉપાય ધંતુરાનું વિષ પ્રસરી પેહેલાં કરવો જોઈએ.

ઉપાય બીજો—જેને ધંતુરાનો અમલ ધણોજ ચઢ્યો હોય, તેને ચોખ્ખું તલનું તેલ અને ગરમ પાણી એકત્ર કરી પાવું, એટલે તરત ઝેર ઉતરશે. આ ઉપાયથી ઘણી ઉલટી થાય તેથી બીવું નહીં.

ઉપાય ત્રીજો—ધંતુરાનાં બીજ, પાન અથવા મૂળથી થતી ખરાબીને મટાડવા માટે કમળકંદનો રસ ત્રણ તોલા પાવો.

થોરનો ઉતાર.

જે માણસના ખાવામાં થોરનું ચીડ આવી ગયું હોય, તેને તરવડની છાલનો કાઢો કરીને પાવો, એટલે પેટ અને ગળાની અંદર થતી બળતરા અને ચકરી બંધ પડશે.

આંકડાના ચીડનો ઉતાર.

જે મનુષ્યના ખાવામાં આંકડાનું ચીડ આવ્યું હોય તેમણે જે તોલા સાકર અને એક તોલો તલ અથવા ત્રણ તોલા સાકર અને જે તોલા તલ ખાવા. તેથી પેટ અને ગળામાં થતી પીડા મટી જાય છે.

ઝેરકોચલાનું ઝેર.

ઉપાય પહેલો—જે માણસે ઝેરકોચલાનાં બી ખાયાં

હોય તેને ખાટી છાસમાં દોઢીયું ઉકાળી પાવું. એથી તેને તરત ઉલટી થઈને ચઢેલું વિષ ઉતરી જશે.

ઉપાય બીજો—કાળાં જાંબુની છાલ તોલા દશ લઘ તેને શેર પાણીમાં ઉકાળવી ; અને તે લોણી આશરે પાશેર રહે તે વખતે ઉતારીને પાવું. એથી થોડા વખતમાં ગળામાં થતો શોષ બંધ થઈ સુખ થશે.

વછનાગનું ઝેર.

ઉપાય પહેલો—જે માણસે વછનાગ ખાધો હોય તેને ગાયનું દૂધ ગરમ કરી પેટ પૂરતું પાવું.

ઉપાય બીજો—ઉપલા ઉપાયથી ગુણુ નહીં લાગે તો જીઅરાની છાલનો બે તોલા રસ ધીમાં મેળવી જરા ગરમ કરી પાષ દેવો, એટલે વછનાગનું ઝેર ઉતરશે.

ઉપાય ત્રીજો—ધોળા તથા કાળા વછનાગ ઉપર મીં-
ઢોળ ધ્રશીને પાવું જેથી ઉલટી થાય છે. તે એકવાર પાયાથી કદિ ન થાય તો તે બીજીવાર પાવું તેમ કર્યાથી પાંચ પચીસ વાર ઉલટી થઈ ગળા તથા આંતરડાંમાં આવતો ઉચ્છ્રાણો અનુક્રમે બંધ પડશે. આના ઉપર કેટલાએક વૈદ્યા ધી અથવા દૂધ પાચે પરંતુ તે બંને ઉપાયોમાં ધી પાવું એ વધારે સરસ છે, કેમકે તેથી તરતજ ઉલટી થશે. આ શિવાય પેહેલો કહેલો મીંઢોળ ખાવાનો ઉપચાર પણ અસરકારક છે.

નેપાલાનો ઉતાર.

જે માણસના ખાવામાં નેપાલો આવ્યો હોય તેને ધોડાવજ ખાળી તેની રાખ મધ સાથે ચટાડવી. તેનું પ્રમાણ એક વર-
સથી પાંચ વરસના બાળકને અરધો તોલો અને મોટી જીમરના

માણસને તોડા બે સુધી ચટાડતી; તેથી પેટ અને ગળાની અંદર થતી બગતરા થોડા વખતમાં શાંત થાય છે.

નસોતરનો ઉતાર.

જે માણસે નસોતરનો રેચ લીધો હોય અને તે હૃદયી ઝાઝું ખવાણું હોય અથવા લુગ્ગથી કોઇ ઔષધને બદલે ખવાણું હોય અને તેથી થતા ઝાડા તથા પેટમાં થતું અસુખ વધારે જણાય તે વખતે ઘોળા બાવળની છાલનો કાઢો તોડા પાંચ સુધી પાવો તેમ કરવાથી આરામ થાય છે.

હરતાલનું ઝેર.

જે માણસના પેટમાં હરતાલ ગઇ હોય, તેને તરતજ ઉલટી કરાવવી; ઉલટી ન થાય તો તાંબાનો પૈસો ઉકાલી તે પાણી પાવું. પછી પાસેર દૂધમાં એક તોલો બેદણા નાંખી પાઇ દેવું.

જંગાલનું ઝેર.

જે માણસના ખાવામાં જંગાલ આવ્યું હોય તેને ૧૫ શેર દૂધમાં ૫ તોલા ધી અને ૫ તોલા સાકર નાખી પાવું.

રસકપુરનું ઝેર.

રસકપુર ખાવામાં આવ્યો હોય તો તેને ઉલટી થાય ત્યાં સુધી ધી પાવું, એટલે તેનું ઝેર ઉતરશે.

સિંદુરનું ઝેર.

ઉપાય પહેલો—૨ તોલા લિંબુના રસમાં ૨ તોલા સાકર નાખી તે પાઇ દેવું.

ઉપાય બીજો—ઉપલા ઉપાયથી જે ગુણુ નહી થાય તો મણોડીનો પાલો દરરોજ અરધા તોલા પ્રમાણે સાત દિવસ પાવો.

સૂનાથી થતી જખમી ઉપર હળદર લગાડવી એટલે તેથી થયેલું આળુ રૂઝાઈ જાય છે.

કેરોસીન અથવા ગ્લાસનું તેલ ખાવાથી થતી ખરાબી.

એ તેલ કદાચિત્ નાના બાળકો તથા મોટી ઉમ્મરના માણસના પીવામાં આવે તો તેને તરતજ સારા ગુંદરનું નવટાંક પાણી પાવું; પછી પાસેર દૂધ પાવું. અથવા તેલ પેટમાં ગયાની સાથે મીઠા તેલના કોગળા ભરી ભરી થુંક્યા કરવું, એટલે મોઢામ ફાક્ષા થાશે નહી. ગુંદર અને દૂધ મળતાં વાર લાગે એમ હોય તો ઉપલો પદાર્થ અને ત્યાં સુધી મીઠા તેલનો ઘુંટડો પાવો. બાદ ઉપલો ઉપાય કરવો.

માંખી, મચ્છર, હાંસ, ઉંદર, ધુસ, સર્પ વગેરે ઝેરી પ્રાણીનો નાશક ઉપાય.

મહાતકફલં મુસ્તાં કપિકચ્છફલં ગુડઃ ।

રાલઃસિદ્ધાર્થ એતેષાં ચૂર્ણધૂપ પ્રભાવતઃ ॥

મશકા મત્કુળાઃસર્પા મૂષકા વિષકીટકાઃ ।

ગૃહં મુક્ત્વા પલાયંતે યથા ગુન્દેષુ કાતરાઃ ॥

ભાવાર્થ—ભીલામું, નાગરમોથ, કૌવચની સિંગ, રાજ, ગોળ અને સરસ એટલે ઘોળી રાઇ આ જાણુસોને સરખે ભાગે લઇ, બારીક કુટી તેની ગોળી કરવી અને તેને અગ્નિમાં નાંખી ધૂપ કરવો. તેનો વાસ જનાવરોને આવતાંજ યુક્ષમાં ધાયલ થયેલા મનુષ્ય પ્રમાણે તે નાસી જશે. આ ઉપાય ઘણો સહેલો છે..

સુચના.

આ ચોપડી “સ્વદેશપ્રકાશ” છાપ-
ખાનુ, ગુલાલવાડી જગણવનકીકા સ્ટ્રીટ,
ધર નંબર ૮૪, તથા બધા બજારીતા બુક
સેલરો પાસેથી વેચાતી મળશે.

દેશાવરો તથા મુખ્યખાતે એજંટો
થવાની જેની મરજી હોય તેને ઉપલે સ-
રનામે પોસ્ટપેડ કાગળ બાંડવા. વધુ
વીગત મળવેથી સમજશે.

સંજ્ઞન ગૃહસ્થોને વિનંતિ કરું છું કે, આ
પુસ્તક સંબંધી અનુભવસિદ્ધ ઉપાય હોય તો કૃપા
કરી પોસ્ટપેડ કાગળથી લખી જણાવવું.

